

Prof. dr Mirjana Nadaždin Defterdarević

Pravni fakultet Univerziteta „Dž. Bijedić“ u Mostaru

USTAVNA NORMA KAO BITAK I TREBANJE

Rad se bavi pitanjem odnosa bitka i trebanja u pravu generalno, u ustavu posebno, sa naročitim osvrtom na Ustav Bosne i Hercegovine, problematizirajući odnos između onoga što jeste i onoga kako bi trebalo da bude u kontekstu njegovih aktuelnih rješenja. Zaključak koji iz toga slijedi potvrđuje tezu da ustavom utvrđene vrijednosti ne mogu biti realizovane ukoliko nisu prepoznate i prihvaćene u društvenoj stvarnosti, ambijentu kome su, kao takve, namijenjene.

Analizom sadržaja i teleološkim metodom istraživanje se posebno fokusira na aspekt ljudskih prava, kao ustavom proklamovanu vrijednost, utvrđujući realne mogućnosti za njenu realizaciju. Rad traži odgovor na pitanje šta je prepreka ostvarivanju vrijednosti ljudskih prava i nalazi da su razlozi za to u društvenoj stvarnosti koja je petrificirana konceptom konstitutivnih naroda postuliranim Ustavom, koji je sam vrijednost i trebanje, a koji uz to uživa i nespornu i snažnu političku podršku. Zbog toga, osnovna ustavna vrijednost koja bi trebalo da determiniše trebanje kao pravac razvoja države i društva BiH nije koncept ljudskih prava, kako je odredio međunarodni ustavotvorac, već koncept etničke dominacije koga su podržali i podržavaju stvarni nosioci političke vlasti u BiH.

Ključne riječi: Bitak; Trebanje; Realnost i perspektivnost ustava; Ljudska prava; Konstitutivni narodi.

1. BITAK I TREBANJE U PRAVU

Odnos bitka i trebanja u pravu, onoga što jeste i onoga što bi trebalo biti, je odnos koji najbolje potvrđuje složenost i višeznačnost pravne pojave. Metodološki modeli kojim se on objašnjava, a koji polaze od određenih ideoloških okvira, doveli su do toga da se u kontekstu definisanja pojma prava posredno ili neposredno uvijek tematiziraju vrijednosti, norme i društveni odnosi, gdje se, sve do pojave integralne teorije prava (pre)naglašava značaj jednog od ovih elemenata.

Mirjana Nadaždin Defterdarević, nadazdin.defterdarevic@unmo.ba.

Na ontološkoj ravni, odnos između onoga što jeste i onoga kako bi trebalo da bude javlja se kao odnos datosti, zadanosti, i vrijednosti, gdje zadanost postaje pokretački element datosti. Vrijednosti na taj način činjenicama daju smisao, opravdavaju ih, a svojom realizacijom same se transformišu u nove činjenice. Relacija bitka i trebanja tumačena na ovaj način bitak i trebanje identifikuje, i oni se ostvaruju kao egzistencijalno jedinstvo. Ovaj koncept jedinstva Cossio naziva „egzistencijalnim trebanjem“, jer čovjekovo bivanje nije samo određeno relacijom „moći-bit“ i „treba-bit“, već i „treba-bit“, kojom čovjek sam sebe bira, projicira i anticipira, čime definiše svoje postupke koji su potrebni njegovoj samorealizaciji, te su, prema tome, pravne norme samo normativna refleksija „misli o sebi“ kao egzistencijalnog trebanja na nivou zajednice.¹ Ovakav ontološki pristup, sa različitim eksplikacijom, može se pratiti od Aristotela do danas.²

Psihološko-sociološki aspekt sadržaj relacije bitak-trebanje stavlja u kontekst međusobnog uslovljavanja (jednosmjernog ili dvosmjernog): kao uslovljavanja nastanka, promjene i prestanka vrijednosti i normi („onoga što treba“) od društvenih odnosa („onoga što jest“), te kao uslovljavanje društvenih odnosa od vrijednosti i normi. Ovdje nema poklapanja između norme, vrijednosti i ponašanja, mada radikalni pozitivisti svode trebanje na bitak, odnosno normativnost na ponašanje. Promatrana na ovaj način, relacija bitka i trebanja upućuje na uzajamnu uslovljenost društvenih odnosa, vrijednosti i normi kao iskustveno provjerljivih činjenica, gdje normativno-vrijednosnoj svijesti treba pristupiti kauzalno i funkcionalno u odnosu na društvenu stvarnost.³

Logički i semantički aspekt smješta relaciju bitka i trebanja u kontekst odnosa dvije vrste sudova: deskriptivnih i preskriptivnih. Logički dualizam bitka i trebanja dovešće do zaključka da iskaz da nešto jeste ima sasvim različito značenje od iskaza da nešto treba da bude, te da ih je kao takve nemoguće staviti u funkcionalnu vezu u kojoj iz nečeg što jeste slijedi da nešto treba ili ne treba da bude, što ne dovodi u pitanje činjenicu da između bitka i trebanja postoji određeni odnos.⁴ Odvajanje „treba“ od „jest“ nužno je, kako Kelzen konstatuje, da bi se opisalo pravo ili norma „iznutra“, tj. s gledišta važenja ili specifičnog načina postojanja normi kao jezičkih tvorevina.

Tri različita problemska pristupa u odnosu bitka i trebanja integralna teorija prava lišava njihove jednostranosti i konfrontiranosti, uklanjajući tako i problem nedovoljne diferenciranosti njihovih pristupa, jer pravo je i datost i zadatost.

¹ Cossio: *La teoria egologica del derecho y el concepto juridico de la libertad*, Abeledo-Perrot, B. Aires 1964, 220.

² Aristotelovu teleološku metafiziku u ovom kontekstu nastaviće stoičko shvatanje, te iusnaturalizam, a svoju potvrdu identifikacija bitka i trebanja nalazi kod, Akvinskog, Hegela, zagovornika učenja o prirodi stvari, sve do egzistencijalističke i marksističke filozofije čovjeka.

³ N. Visković: *Pojam prava*, Logos, Split 1981, 66.

⁴ H. Kelsen: *Čista teorija prava*, Naklada Breza, Zagreb 2012, 26.

Pravo je ontološki gledano ovaploćenje slobode, ali uvijek nužno i vrednovanje i normiranje, zadatak i odgovornost. Na socio-psihološkom planu, pravo je refleksija kauzalnih i funkcionalnih veza koje uslovljavaju ljudsko djelovanje, gdje su dato i zadato uzrok i posljedica i historijsko-iskustveni su akti. Na logičko-semantičkom planu, bitak i trebanje tek su dva jezička načina – deskripcija i/ili preskripcija koji su međusobno suprotstavljeni i koji se ne izvode jedan iz drugog, te se njegov pristup, obzirom da je pravo jednim dijelom uvijek sistem preskriptivnih iskaza, odnosi samo na način kako je predmet prava lingvistički izražen.

Potvrdu jedinstva ovog trodimenzionalnog pristupa na upečatljiv način daje Cossioov koncept tri oblika trebanja, svojstven čovjekovoj egzistenciji generalno, i posebno u pravu, egzistencijalnog koji pretpostavlja slobodu izbora u datoj situaciji, koja postaje temelj projekta koji postaje zadatak i istovremeno odgovornost, aksiološkog kao nužnost da se izbor opravda kao vrijednost, i konceptualnog da izbor i vrednovanje formuliše na prikladan jezički način. Bitak i trebanje počinju izborom, nastavljaju se kroz projekat, određuju se kao vrijednost koja dobija prikladan normativni iskaz što će završiti kao odnos između faktičkog ponašanja i vrijednosti. Na ovaj način nastaje pravni poredak u okviru društvenog poretka.⁵

Upravo, integracija tri osnovna predmeta pravnog iskustva: pravnih odnosa, pravnih vrijednosti i pravnih normi najpotpunije se ogleda u društvenoj funkciji, stvarnom učinku pravnih normi. Pravne norme djeluju na pravne vrijednosti i društvene odnose, ali istovremeno pravni odnosi i pravne vrijednosti djeluju na pravne norme kao njihovi materijalni izvori. Tek razmatranjem društvenih učinaka pravne normativnosti povezujemo realne društvene odnose, aksiološko-teleološku svijest i normativnost koje predmet pravnog iskustva pokazuju kao „pravo“.

Interesi, vrijednosti i ciljevi dominantnih društvenih grupa objektivne su i nužne pretpostavke pravnih normi, a te pravne norme uslov su njihovog održavanja i ostvarivanja.⁶ Pravne norme imaju ulogu mehanizma društvene kontrole kojom se uspostavlja pravni poredak – prednormativni pravni odnosi prisilno se disciplinuju prema vladajućim političko-pravnim vrijednostima.

Političko-pravne ideologije na osnovu kojih se normativno kvalifikuju, valorizuju i uređuju pravni odnosi uvijek su ideologije onih društvenih skupina koje posjeduju ekonomsku i političku moć. To su vrijednosti koje odražavaju njihove interese, mada se pokušavaju predstaviti kao opštedruštvene, da bi lakše ostvarile podršku i prihvatanje jer će pretočene u pravnu normu postati obavezno ponašanje, zadatak koja opravdava cilj pravne

⁵ Vid. N. Visković, (1981), 70.

⁶ *Ibid.*, 261.

norme. Pravna norma je refleksija i društvene stvarnosti i vrijednosti koja se postavlja kao cilj njenog djelovanja – predodžba o njenom poželjnom učinku na pravne odnose.

Vrijednosti se percipiraju i utvrđuju od strane onog društvenog sloja koji ima moć i vlast, i koji svoj legitimitet osigurava nametanjem „svojih“ vrijednosti kao opštedruštvenih. Pravnim normama vladajuće društvene skupine na taj način nameću one organizacione oblike, raspodjelu društvene moći, poslova i dobara na način koji u najvećoj mjeri odgovara njihovim objektivnim interesima i vrijednosnim sudovima.

Kada pravna norma u svoj dogmatski sadržaj uspješno integriše te vladajuće vrijednosne sudove ona postaje vrijedna, pravedna i legitimna za vladajućí društveni sloj, mada je takvom nužno ne percipiraju ni svi njegovi članovi.

Valorizacija vrijednosti je zbog ovog relativna, kao posljedica nesklada između opšteobjektivnih interesa, ideala i ciljeva društvenih grupa, ali i interesa ideala i ciljeva njima pripadajućih pojedinaca koji je vrše.

Međutim, kad je valorizacija vrijednosti kao trebanja u pitanju, postoji izuzetak, i to onda kada je u pitanju formalni vrijednosni princip zakonitosti.

Neovisno o njihovoj pravednosti-nepravednosti, legitimnosti-ilegitimnosti sve pravne norme postaju zakonite ili legalne ako su u skladu sa višim pravnim normama, i nezakonite ili ilegalne ako su u neskladu sa višim pravnim normama.⁷

U ovom kontekstu, vrijednost više pravne norme nije više pitanje prihvatanja ili ne prihvatanja, već se transformiše u kvalitet i obavezu legalnosti.

2. USTAV KAO BITAK I TREBANJE

Opšta razmatranja o bitku i trebanju mogu se uspješno konkretizirati u okviru ustava, koji je i opšti pravni akt najviše pravne snage, ali istovremeno i dokument pozitivnopravnog, ideološko-političkog i programskog karaktera, te što princip ustavnosti ima karakter formalnog vrijednosnog principa koji determiniše cijeli konkretni pravni poredak.

Ustav je uvijek, kao i pravo uostalom, izraz određene ideologije i politike. Iza njegovih normi stoji jedan pogled na društvenu stvarnost, shvatanja o društvu i društvenim odnosima onih koji određuju šta će biti pravo, vladajućeg društvenog sloja, kao i sagledavanje ciljeva i sredstava za njihovo ostvarivanje.⁸ Uloga ustava daleko nadilazi samo pravno regulisanje. Zadatak ustava mnogo je širi – on mora da izražavati i osnovna ideološka načela

⁷ *Ibid.*, 274.

⁸ M. Jovičić, *O ustavu*, Savremena administracija, Beograd 1977, 189.

koja se upravo ostvaruju u ustanovama režima.⁹ Ustav izražava ideologiju koja opravdava postojeće ustanove, ali i nagovještava njihovu evoluciju.

Kvalitet ideološko-političkog akta u ustavu vidljiv je i u njegovoj strukturi. U preambuli, koja služi da promovise ideološko-političku osnovu režima koga ustav inauguriše, on je jasno izražen, a u normativnom dijelu ustava, koji ima prvenstveno karakter opšteg pravnog akta, taj ideološko-politički karakter nije toliko naglašen, mada je izvjesno prisutan u uvodnim poglavljima.

„Kada su u pitanju svojstva ustava kao ideološko-političkog dokumanta, valja uočiti da ova svojstva mogu da govore o datom režimu s gledišta prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Mada ustavi mogu da sadrže odredbe koje su istorijskog karaktera u ustavima preovlađuju, međutim, odredbe koje ideološko-politički kvalifikuju dati režim u datom trenutku. I najzad, ima i odredaba kojima se utvrđuju ideološko-politički ciljevi za budućnost i projicira budući politički režim.“¹⁰ Ove odredbe se mogu tumačiti kao odredbe programskog karaktera.

„Osnovi državnog i društvenog uređenja koji se utvrđuju ustavom su sadašnji i budući, dakle osnovi kakvi će postojati od trenutka donošenja ustava pa na dalje, do jednog neodređenog (i unaprijed neodredivog) trenutka u budućnosti. Znači, svaki ustav računa sa svojim primjenjivanjem u toku izvjesnog vremena i treba da bude prilagođen tome. Ustavi ne smiju da sadrže ništa što bi onemogućavalo njihovo primjenjivanje u trenutku donošenja, i ništa što bi to primjenjivanje otežavalo u budućnosti. (...) To znači da ustavi moraju ispunjavati dva osnovna uslova. Prvi je da budu prilagođeni postojećoj stvarnosti, uslovima koji u datom društvu u datom trenutku postoje (...) Drugi uslov je da ustavi moraju pružiti dovoljno mogućnosti za svoje primjenjivanje u budućnosti, da moraju ostvariti perspektive budućeg razvoja u kome će ustav i dalje vršiti svoju funkciju – postavljanja osnova državnog i društvenog uređenja (...)

Ustave treba da odlikuje spoj dva kvaliteta: realnosti i perspektivnosti. Svaki pravi ustav je istovremeno i akt sadašnjice i akt budućnosti, (...)“¹¹

Okrenuti prošlosti ili sadašnjosti, gledajući unatrag ili na ono što već jeste, tražeći u tom okviru dokazane ili aktuelne vrijednosti koje potvrđuju i osiguravaju sadašnji povlašteni status i njegovu aktuelnu društvenu dominaciju ustavotvorac upada u zamku svoje egoistične ambicije jer prošlost i sadašnjost se ne mogu neograničeno perpetuirati.

Društvena dinamika traži da bude priznata, uvažavajući bitak koji je datost, trebanje kao zadatost u njemu mora imati uporište, jer ono što treba da

⁹ *Ibid.*, 193.

¹⁰ *Ibid.*, 195.

¹¹ J. Đorđević, *Ustavno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1975, 87.

bi bilo efikasno mora imati bar donekle realan osnov. Trebanje je vrijednost koja se tek treba ostvariti, koja treba postati bitak nekog budućeg vremena i kao takvo ako je lišeno potencijala da se ostvari u vremenu koje dolazi postaće brzo tijesan i potrošen pravni okvir društvene stvarnosti.

Ustavotvorac koji ne udovolji uslovu delikatne ravnoteže između bitka i trebanja, determinišućih uslova aktuelnog trenutka i njihovih optimalnih normativnih rješenja i projekcije društvene stvarnosti u budućem, neograničeno dalekom vremenu, gdje će se ona kao moguća primjenjivati, izlaže se izvjesnoj opasnosti da rezultat njegovog rada bude kratkog vijeka i zanemarivog efekta.

3. USTAV BIH – IZMEĐU BITKA I TREBANJA

Nesklad između realnosti i perspektivnosti snažno je izražen u aktuelnom Ustavu Bosne i Hercegovine. Krhki mir uspostavljen Dejtonskim mirovnim sporazumom tražio je čvrste i pouzdane ustavne temelje na kojima je trebalo da opstane. Tvorci Ustava, uz ostalo, za jednu od njegovih garancija odredili su vrijednost ljudskih prava.

Posvećenost ljudskim pravima u ustavnom tekstu vidljiva je već u njegovoj Preambuli, gdje se navode principi, osnovne moralne vrijednosti, koji se direktno odnose na ljudska prava: poštovanje ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti, pozivanje na mir, pravdu, toleranciju i pomirenje.¹²

U normativnom dijelu Ustava, ljudskim pravima i osnovnim slobodama u cjelini je posvećen član II, koji je naslovljen „Ljudska prava i osnovne slobode“, što i formalno potvrđuje značaj koji im se pridaje, ali ljudska prava nisu situirana samo u članu II Ustava, već je njima protkan cijeli njegov sadržaj. Ustavotvorac je značaj ustavnih odredaba o ljudskim pravima dodatno pojačao „klauzulom vječnosti“, čl. X 2 Ustava BiH.

Nameće se pitanje koliko je vrijednost utvrđena kao trebanje i postulirana u ustavnoj normi imala doticaja sa aktuelnom društvenom stvarnošću kojoj je bila namijenjena? Koliki su bili izgledi da vrijednost poštovanja ljudskih prava postane društvena stvarnost, te koliko se cilj ustavne norme realizovao kroz njenu funkciju?

Mirovni sporazum je bio rezultat iznuđenih političkih kompromisa kojima su gospodari rata, koji su u međuvremenu postali mirovni pregovarači i legitimni predstavnici zaraćenih strana, željeli da i u miru sačuvaju i osiguraju pozicije koje su oružjem izborili. Ustavna rješenja, koja su pravna refleksija tih političkih aranžmana, zbog toga obilježava snažni antagoni-

¹² Po Odluci Ustavnog suda BiH, od 1. jula 2000. godine, Preambula Ustava ima normativni karakter, te njeni ustavopravni principi imaju istu snagu kao i sve druge odredbe Ustava.

zam između onoga što jeste i onoga što bi trebalo biti, a što je najbolje došlo do izražaja uspostavljanjem ustavne kategorije konstitutivnih naroda i odnosom iste sa vrijednošću ljudskih prava. Formula „konstitutivnih naroda“ bila je rezultat pokušaja da se pomire dva različita koncepta, koja su oštro suprotstavljena u bosanskohercegovačkoj stvarnosti i čiji antagonizam vremenom ne jenjava. S jedne strane, to je univerzalno prihvaćena vrijednost – koncept ljudskih prava kao individualnih prava čovjeka, jednako dostupnih svima bez diskriminacije, a s druge strane, to je kriterij etničke ekskluzivnosti – vrijednost motivisana jasnim aktuelnim političkim interesom. U cilju postizanja mira u BiH, međunarodna zajednica je bila spremna da prihvati rješenja kojima će ishoditi pristanak na Sporazum. Ti politički kompromisi jasno se vide u rješenjima Ustava BiH.

Organizacija države i njenih glavnih institucija iz tog razloga bila je predviđena tako da uspostavi ravnotežu i spriječi prevlast bilo koga od tri konstitutivna naroda. Druge etničke grupe, kao ni građani koji zadržavaju pravo da ne pripadaju bilo kom etničkom kolektivitetu, bili su izostavljeni iz rješenja koja su tako postignuta. Ova rješenja nisu bila donesena sa namjerom uspostavljanja etničke dominacije, već sa namjerom prekidanja oružanog sukoba i osiguravanja ravnopravnosti između strana u sukobu, odnosno konstitutivnih naroda. U takvom kontekstu, bilo bi teško uskratiti legitimitet normama koje su sa gledišta nediskriminacije bile problematične, mada i neophodne za postizanje mira u datom trenutku.

Međutim, koncept „konstitutivnih naroda“ je vremenom evoluirao. Od sredstva, on se transformisao u cilj. Postao je sama suština države i društva u Bosni i Hercegovini. I dalje, on je društvena stvarnost, istovremeno on je vrijednost i trebanje sa statusom nespornosti koji mu garantuje Ustav. Osnovna vrijednost koja bi trebalo da determiniše trebanje kao pravac razvoja države i društva u BiH, prema aktuelnom ustavu je, na žalost, ostvarena u prošlosti. Ona nije okrenuta budućnosti, lišena je potencijala koji bitak, društvenu stvarnost, pokreće unaprijed. Bosanskohercegovačko društvo umjesto programskog dokumenta aktuelnim ustavom je petrificirano. Tako je određeno njegovom dominantnom vrijednosti, trebanjem koje njegovo kretanje stalno usmjerava unatrag.

4. ZAKLJUČAK

Ustav je uvijek, kao i pravo uostalom, izraz određene ideologije i politike. Iza njegovih normi stoje interesi vladajućeg društvenog sloja, koji društvenu stvarnost želi modelirati u skladu sa svojim potrebama, a pravne norme, ustavne prije svega, su za to podesno sredstvo. Ustav referira na društvenu stvarnost, bitak, usmjeravajući je u željenom pravcu, obrazlažući

to ostvarivanjem vrijednosti i zajedničkim interesom, čime taj izbor postaje trebanje. Realnost i perspektivnost ustava tako su odraz odnosa bitka i trebanja. Njihov uravnotežen i harmoničan odnos doprinosi vrijednosti ustava i olakšava ostvarivanje njegovih normi.

Aktuelna rješenja Ustava BiH, koja su rezultat iznuđenih političkih kompromisa, obilježava snažni antagonizam između onoga što jeste i onoga što bi trebalo biti. Tvorci Ustava su kao jednu od njegovih najvažnijih vrijednosti odredili vrijednost ljudskih prava. Mada je izbor ove vrijednosti napravljen s razlogom i mada je vrijednost ljudskih prava nesporna kao trebanje, opravdano ju je staviti u odnos sa društvenom stvarnošću kao bitkom i utvrditi koliko je ona, kao trebanje postulirano u ustavnoj normi, imala doticaja sa aktuelnom društvenom stvarnošću kojoj je bila namijenjena. Ovo pitanje posebno je važno u kontekstu njene primjenjivosti s obzirom na koncept konstitutivnih naroda, koji je sam refleksija vrijednosti koja uživa nespornu političku podršku i snažno određuje i bitak i trebanje aktuelnog ustava.

U društvenoj stvarnosti Bosne i Hercegovine tako egzistiraju, i međusobno konkurišu, dva suprotstavljena koncepta /vrijednosti – koncept ljudskih prava i koncept konstitutivnih naroda. Prvi je još uvijek samo ustavnom normom deklarirana vrijednost i trebanje, a drugi se realizovao kao sama suština države i društva u Bosni i Hercegovini – on je društvena stvarnost, on je vrijednost i trebanje. Insistiranje na konceptu konstitutivnih naroda, zanemarujući njegovu potrošenost, sve brojnije potvrde njegove štetnosti i nužnost njegove promjene, čini kontradiktornim ustavna rješenja, bitno otežava njegovu aktuelnu praksu i ozbiljno ugrožava mogućnost njegove primjene u budućnosti.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Alefsen, Heike, „Zaštita ljudskih prava u Bosni i Hercegovini sa stanovišta međunarodne zajednice“, Wolfgang Benedek et al. (ur.), *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini: znanost i praksa* (Graz 1997), Sarajevo 1999;
2. Biber, Florian, *Bosna i Hercegovina poslije rata. Politički sistem u podijeljenom društvu*, Buybook, Sarajevo 2007;
3. Cossio, Carlos, *La teoria egologica del derecho y el concepto jutidico de la libertad*, Abeledo-Perrot, B. Aires 1964;
4. Đorđević, Jovan, *Ustavno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1975;
5. Festić, Ibrahim, „Građanski i etnički identitet“, *Ljudska prava* 3–4/2003;
6. Haller, Gret, „Ljudska prava u Bosni i Hercegovini u evropskom kontekstu“, *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini poslije Daytonu: od teorije do prakse*, Sarajevo 1999;

7. Hodžić, Edin, Stojanović, Nenad, *Novi-stari ustavni inženjering?: izazovi i implikacije presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić i Finci protiv BiH*, Sarajevo 2011;
8. Jovičić, Miodrag, *O ustavu*, Savremena administracija, Beograd 1977;
9. Kelsen, Hans, *O granicama između pravničke i sociološke metode*, Geca Kon, Beograd 1927;
10. Kelsen, Hans, *Čista teorija prava*, Naklada Breza, Zagreb 2012;
11. Leuprecht, Peter, „Ljudska prava – kamen temeljac pravde i mira“, *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini poslije Dayton: od teorije do prakse*, Sarajevo 1999;
12. Marko, Joseph, “United in Diversity? Problems of State and nation-Building in Post-Conflict Situations: The Case of Bosnia-Herzegovina“, *Vermont Law Review*, Vol. 30, 3/2006;
13. Rehn, Elisabeth, „Situacija sa ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini: Regionalne perspektive“, *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini poslije Dayton: od teorije do prakse*, Sarajevo 1999;
14. Visković, Nikola, *Pojam prava*, Pravni fakultet, Split 1976. (Logos, Split 1981, drugo izdanje).

Full Professor Mirjana Nadaždin Defterdarević, LL.D.

Faculty of Law, University “Džemal Bijedić“ Mostar

CONSTITUTIONAL NORMS – WHAT THEY ARE AND WHAT THEY HAVE TO BE

Summary

The constitution is always an expression of a certain ideology and politics, just like the law in general. Behind its norms there is interest of the ruling class, who wants to shape up sociopolitical reality in accordance with its needs. Legal norms, and especially constitutional ones, are effective means to do it.

The constitution refers to the social reality, existence, and turns it in the desired direction, justifying it as common interest necessary to maintain values; hence this choice becomes a necessity. The reality and prospects of the constitution thus become a reflection of the reality and necessity. Their balanced and harmonious relationship contributes to the value of the constitution and facilitates the implementation of its norms.

Current solutions of the Constitution of Bosnia and Herzegovina that came about as a result of coerced political compromises, mark a stark contrast between what there is and what ought to be.

The makers of the Constitution underscore the value of human rights as one of the most important values. Although the choice of this principal value is well based and indisputable, it is important to put it in the relationship with the social reality as a fact and establish how much this value, embodied in a constitutional norm, is really in touch with the current social reality for which it was created. This question is particularly pertinent regarding the applicability of the norm, along with the concept of constituent nations; the latter concept receives strong political support, and thus it strongly marks both the reality and the requirements of the current Constitution.

In the social reality of Bosnia and Herzegovina, therefore, there are two contrasting concepts that co-exist and compete, two opposing concepts/values – the concept of human rights, and the concept of constituent nations. The first one is a value and need merely declared by a constitutional norm, whereas the other one has evolved into the very essence of the state and the society in Bosnia and Herzegovina – it is the social reality, value and necessity.

Insisting on the concept of constituent nations, while ignoring how obsolete it has become, and seeing more and more affirmations of how damaging it is and how important would be to change it, makes the constitutional solutions contradictory, their application difficult, endangers the prospects of their implementation in the future, and the declared concept of the protection of human rights, as a value and a necessity, in some instances becomes completely absurd.

Key words: *Reality; Necessity/requirements; Reality and future prospects of the constitution; Human rights; Constituent nations.*